

6. Хайдеггер М. Время и бытие: Статьи и выступления / пер. с нем. В. Бибихина. М.: Республика, 1993. 447 с.

7. Хайдеггер М. Парменид / пер. с нем. А. Шурбелева. СПб.: Владимир Даль, 2009. 382 с.

8. Carobianco, R. The “Turn” Away from the Transcendental-Phenomenological Positioning of Being and Time to the Thinking of Being as Physis and Aletheia. *Heidegger-Jahrbuch* 11, 2017, 89–99.

9. Heidegger, M. Being and Truth / trans. from German by G. Fried and R. Polt. Indiana University Press, 2010. 231 p.

Корчевний Василь

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

RETITIO PRINCIPII ПРОТИ КОЛА КОРЕЛЯЦІЇ: КРИТИКА ПРИНЦИПУ ФАКТУАЛЬНОСТІ КВЕНТІНА МЕЯСУ

Осердям філософського проекту французького філософа Квентіна Меясу є принцип фактуальності, який полягає в тому, що необхідна контингентність і тільки контингентність. Цей принцип означає, що головною рисою реальності є її можливість будь-якої миті й без будь-якої підстави стати інакшою. Тим самим Меясу відкидає закон достатньої підстави й необхідність законів фізики. Філософ стверджує, що істинність принципу фактуальності доступна нашій думці. Я спробую показати, що в основі доведення цього принципу, яке пропонує Меясу, лежить похибка *retitio principii* – хибне коло в аргументації.

Аргументація Меясу черпає силу у двох аргументах, виведених з історико-філософського процесу.

Перший – це аргумент про коло кореляції, який дискваліфікує абсолюти догматиків (умовних Ляйбніца чи Ламетрі): думка не може вийти за межі себе, щоб порівняти світ «сам собою» зі світом «для нас», оскільки щойно ми мислимо певну властивість як незалежну від нашого мислення, ми її саме *мислимо*, тобто вона виявляється «сутнісно пов'язаною з нашим мисленням» [3, р. 17]. Тобто коло

кореляції мислення й реальності виявляється замкненим, не даючи пізнавати ці два елементи окремо [3, р. 18]. Цей аргумент, на думку Меясу, кидає тінь на всю філософію, починаючи з Берклі та Канта, у яких він оформлюється, і завершуючи сучасними філософськими напрямками, зокрема феноменологією, герменевтикою та лінгвістичною філософією (за винятком того, що можна назвати наївним реалізмом, наївним тією мірою, якою він ігнорує критичну заборону на висловлювання про реальність як таку). Однак філософи, які дотримуються цього аргументу, можуть відтворювати один із двох радикально протилежних жестів: деабсолютизації та абсолютизації. Філософію першого жесту Меясу називає кореляціонізмом. Якщо взяти згаданих філософів, то деабсолютизацію провадить Кант, а абсолютизацію – Берклі. Для Канта неусувність кола кореляції – це знак людської обмеженості, неможливості пізнати абсолют – річ саму собою. Натомість Берклі вбачає абсолют у самій кореляції (*esse est percipi*), і цим його позиція нагадує другий аргумент, до якого ми тепер переходимо.

Другий ключовий для Меясу аргумент – це абсолютизація кола кореляції. Для цієї позиції точка зору Канта виявляється половинчастою: збереження «речі самої собою» не має достатніх підстав. Відкинувши непізнавану річ у собі як немислиму, ми можемо, відповідно до цього аргументу, змінити знак на протилежний, перетворити обмеженість на могутність: «Якщо думка не може вийти за межі себе, то це не тому, що вона стикається зі своєю гносеологічною обмеженістю, а тому що вона відкриває питому необхідну форму буття – суб'єктивність» [4, р. 121]. Меясу називає такий підхід суб'єкталізмом, оскільки останній абсолютизує певну рису суб'єктивності або суб'єкта загалом⁵.

⁵ Тут йдеться не лише про суб'єкта у вузькому сенсі (як у суб'єктивному ідеалізмі), а про «суб'єктивне загалом – відповідно до трансіндивідуальної

Прикладами тут можуть бути Берклі та Гегель, але також і Ніцше (абсолютизація волі до влади) та Дельоз.

Подібно до того, як умовний Кант використав аргумент про коло кореляції для деабсолютизації позицій догматиків, послідовний кореляціоніст⁶, який прагне до деабсолютизації цього нового абсолюту суб'єкталіста, має якимось відкинути аргумент останнього, аргумент, який дискваліфікує кантіанську деабсолютизацію. На думку Меясу, єдиним способом відкинути суб'єкталізм, зберігши раціональність такого відкидання (тобто мислимість відповідного аргументу), є ствердження фактичності (не-необхідності) кореляції, яке, своєю чергою, щоб бути успішним, має мислити можливість небуття кореляції як реальну. І саме з цього Меясу виводить свій принцип фактуальності, який є абсолютизацією тези про фактичність кореляції [3, pp. 79–80].

Суб'єкталіст, абсолютизувавши кореляційне коло, стверджує, що думка не може вийти за межі себе, а тому має відкинути все зовнішнє щодо себе як неіснуюче, як позбавлене сенсу [4, р. 136]. І справді, щоб раціонально протистояти суб'єкталісту, кореляціоніст має мислити можливість небуття думки як реальну й абсолютну (незалежну від думки), тобто має стверджувати як абсолют той факт, що кореляція (світ даний нам крізь призму нашої суб'єктивності) є лише фактом – у ній немає потреби й вона може змінитися та зникнути. Якщо мислити цю можливість небуття думки лише як корелят самої думки, то суб'єкталіст матиме рацію: думка (кореляційна структура) нікуди не зникає, мислення

модальності, до якої на відповідному рівні дотичні всі люди й насправді все живе та неживе» [Там само].

⁶ У «Після скінченності...» [3] Меясу використовує термін «сильний кореляціоніст», протиставляючи його «слабкому кореляціоністу» (Канту), чия позиція (мислимість речі самою собою) дискваліфікує суб'єкталіст. В історії філософії сильними кореляціоністами можна назвати, зокрема, Гайдеггера чи Вітгенштайна. Для Меясу важливі не конкретні фігури, а сам хід думки.

власного небуття виявляється перформативною суперечністю, думка не може зникнути, її відсутність немислима.

Однак у тому, як подає аргументи Меясу [3, pp. 77–80], залишається непомітним, що перед нами лише гіпотетичне твердження: *якщо* потрібно протистояти суб'єкталізму, то потрібно стверджувати свою здатність мислити можливість небуття кореляційної структури як реальну. Ключове тут слово «якщо».

У чому насправді причина того, що ми маємо протистояти суб'єкталізму? Сам собою він не містить помилковості, принаймні якщо ми ставимося серйозно до аргументу кола кореляції⁷. Протистояння суб'єкталізму ми визнаємо як історико-філософський факт, як певну даність, і можна стверджувати лише те, що потрібно мислити реальну можливість небуття чи інакшості кореляції, тобто мислити немислення, мати знання про абсолют, щоб *по-справжньому* (але й це під питанням) йому протистояти.

Однак чим гарантоване таке мислення про реальність без мислення? Чи воно доведене? Протистояння суб'єкталізму може бути успішне не тоді, коли ми скажемо, що для цього потрібно, а коли зробимо те, що потрібно, тобто отримаємо в мисленні доступ до того, що перебуваємо поза мисленням. Меясу стверджує, що кореляціоніст це й робить, коли заперечує необхідність кореляції. Однак, щоб твердження Меясу було істинне, потрібно заздалегідь погодитися, що кореляціоніст успішно спростовує суб'єкталіста⁸. Ба більше, потрібно погодитися, що кореляціоніст (і ми разом з ним) здатен мислити абсолютну можливість небуття кореляції і що, мислячи її, він мислить її не просто як зміст власного твердження, тобто як корелят свого мислення, а отримує

⁷ Аргумент кола кореляції, зокрема, критикує Рей Брасьє, філософ, якого, як і Меясу, асоціюють зі спекулятивним реалізмом [2].

⁸ Пор. зі стратегією критики Меясу в роботі Діани Хаміс [1, с. 121–123].

знання про реальність саму собою. Масмо порочне коло, *petitio principii*: щоб вийти з кола кореляції, потрібно вийти з кола кореляції. Однак як ми можемо відрізнити речення «я мислю абсолютну можливість кореляції не бути» від самого мислення абсолютної можливості кореляції не бути? Коли Меясу говорить, що ми мислимо цю можливість як абсолютну, він справді це робить чи це лише зміст пропозиції, яку він висловлює? Знову-таки, щоб уникнути кола кореляції, ця можливість *має* бути абсолютна. Однак чи *є* вона така? На мою думку, Меясу не вдається переконливо це доводити. Він пропонує онтологію контингентності, яка стає ще одним варіантом онтології, чиї переваги ми масмо оцінювати на основі її евристичності, а не визнавати внаслідок відкриття в собі здатності до безпосереднього знання абсолюту.

Література:

1. Хамис Д. Пустота корреляціонізму. *Логос*. 2013. № 2. С. 113–127.
2. Brassier, R. Concepts and objects. *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*. re. press, 2011. pp. 47–65.
3. Meillassoux, Q. *Après la Finitude: Essai sur la Necessite de la Contingence*. Paris: Seuil, 2006. 178 p.
4. Meillassoux, Q. Iteration, reiteration, repetition: a speculative analysis of the meaningless sign. *Genealogies of speculation: materialism and subjectivity since structuralism*. Bloomsbury Publishing, 2016. pp. 117–197.

Мишаткін Антон

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ПОНЯТТЯ ПОЛІТИЧНОГО: ШМІТТ, ГАЙДЕГЕР, ШТРАУС ПРО ЙОГО СУТЬ

Політичним у наш час є абсолютно все. Однак яке це політичне – то дуже добре запитання. Проблема, яку поставили ще стародавні греки Платон та Арістотель, знаходить вираження в кожній епосі: майже кожен наступний філософ має за необхідне висловити думку щодо держави й політики. Багатьох із цих філософів критикують за те, що